

Η «Διεθνής» των Ελλήνων σοφών

Μιλούν οι εμπνευστές του Ελληνικού Ινστιτούτου Προηγμένων Μελετών

- Η Καθημερινή
- 1 Aug 2021
- Συνέντευξη στην ΤΑΣΟΥΛΑ ΕΠΤΑΚΟΙΛΗ

Ο Ευθύμιος Καξίρας (αριστερά) είναι καθηγητής Θεωρητικής - Εφαρμοσμένης Φυσικής και Εφαρμοσμένων Μαθηματικών στο Χάρβαρντ. Ο Πέτρος Κουμουτσάκος είναι καθηγητής Υπολογιστικής Επιστήμης στο ίδιο πανεπιστήμιο. Την ιδρυτική διακήρυξη του Ελληνικού Ινστιτούτου Προηγμένων Μελετών έχουν ήδη υπογράψει 142 Έλληνες επιστήμονες που διδάσκουν στα μεγαλύτερα πανεπιστήμια της Ευρώπης και της Αμερικής.

Την ιδρυτική διακήρυξη του Ελληνικού Ινστιτούτου Προηγμένων Μελετών (Hellenic Institute of Advanced Study / HIAS) έχουν μέχρι στιγμής υπογράψει 142 Έλληνες επιστήμονες που διδάσκουν στα μεγαλύτερα πανεπιστήμια της Ευρώπης και της Αμερικής: από το MIT, το Πρίνστον, το Johns Hopkins και το UCLA μέχρι την Οξφόρδη, τη Σορβόνη, το Πανεπιστήμιο του Τορόντο και το Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Τεχνολογίας της Ελβετίας. Στόχος τους; Να δημιουργήσουν γέφυρες εμπειρίας και γνώσης με την πατρίδα, να εμπνεύσουν και να στηρίξουν νέους επιστήμονες, να συνεισφέρουν στο brain gain. Στο πλευρό τους βρίσκονται αρκετοί συνάδελφοί τους εντός Ελλάδας, όπως ο Ανδρέας Μπουντουβής, πρύτανης του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, και η Δάφνη Μανουσάκη, καθηγήτρια στο Πολυτεχνείο Κρήτης.

Πρωτεργάτες αυτής της πρωτοβουλίας είναι ο Πέτρος Κουμουτσάκος, καθηγητής Υπολογιστικής Επιστήμης, πρόεδρος του Τμήματος Εφαρμοσμένων Μαθηματικών και διευθυντής του Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Υπολογιστικής Επιστήμης στο Χάρβαρντ, και ο Ευθύμιος Καξίρας, καθηγητής Θεωρητικής και Εφαρμοσμένης Φυσικής, Εφαρμοσμένων Μαθηματικών και πρόεδρος του Τμήματος Φυσικής στο ίδιο πανεπιστήμιο. Οι επιστήμονες του HIAS θα σχηματίζουν «επιτροπές σοφών» για να προτείνουν λύσεις διαφόρων προβλημάτων από όποιον τους το ζητήσει: κυβέρνηση, ακαδημαϊκά ιδρύματα, βιομηχανία.

Η πρώτη μελέτη ήδη εκπονήθηκε και αφορά το πώς θα μπορούσε να αναπτυχθεί περαιτέρω η Ρομποτική στη χώρα μας. Παραδόθηκε στην κυβέρνηση και στο Εθνικό Συμβούλιο Ερευνας, Τεχνολογίας και Καινοτομίας (ΕΣΕΤΕΚ). Η ιδρυτική ομάδα του HIAS συναντήθηκε στις αρχές του χρόνου με τον πρωθυπουργό Κυριάκο Μητσοτάκη. «Δέχθηκε πρόθυμα να μας συναντήσει και μας άκουσε με ενδιαφέρον. Από την πλευρά μας ξεκαθαρίσαμε ότι το HIAS δεν έχει κομματική χροιά και ότι δεν πρόκειται να πάρουμε ούτε ένα ευρώ από κρατικά κονδύλια. Προς το παρόν βάζουμε χρήματα από την τσέπη μας και ευελπιστούμε να βρεθούν στη συνέχεια ιδιωτικοί φορείς και ιδρύματα που θα μας στηρίξουν, ώστε να υλοποιηθεί και το πρόγραμμα υποτροφιών που έχουμε σχεδιάσει», λένε στην «Κ» οι κ. Κουμουτσάκος και Καξίρας.

– Στην απόφαση να ιδρύσετε το Hellenic Institute of Advanced Study πώς οδηγηθήκατε;

Πέτρος Κουμουτσάκος: Το συζητούσαμε εδώ και χρόνια αλλά η αφορμή δόθηκε το περυσινό καλοκαίρι, όταν βλέπαμε τους Τούρκους να μπαينوβγαίνουν στο Αιγαίο. Νιώσαμε όπως νιώθει ένας νοικοκύρης όταν εισβάλλουν στην αυλή του σπιτιού του και δεν μπορεί να κάνει τίποτα. Σκεφτήκαμε τι κάνει η Τουρκία: τα πανεπιστήμιά της είναι εξαιρετικά, πολλά έχουν αγγλόφωνα τμήματα και ευρέα δίκτυα συνεργασιών με εταιρείες. Στη συνέχεια αναλογιστήκαμε ποιες είναι οι δυνάμεις της χώρας μας: έχουμε λαμπρούς επιστήμονες εντός και εκτός Ελλάδας και, στο κομμάτι που αφορά εμάς, τους Έλληνες της διασποράς, γιατί η γνώση και η εμπειρία μας να μην αξιοποιηθούν και στην πατρίδα μας; Έτσι γεννήθηκε το HIAS – από την ανάγκη μας να προσφέρουμε σε όποιο πεδίο μπορούμε να φανούμε χρήσιμοι.

Ευθύμιος Καξίρας: Και υποτροφίες σκοπεύουμε να δίνουμε (σε Έλληνες για το εξωτερικό αλλά και σε ξένους για ελληνικά πανεπιστήμια) και κίνητρα σε επιστήμονες της διασποράς να επιστρέψουν στην πατρίδα μας. Θα προσπαθήσουμε να βάλουμε, δηλαδή, κι εμείς το λιθαράκι μας στο brain gain. Γιατί τώρα; Γιατί κρίναμε ότι η συγκυρία ευνοεί μια τέτοια προσπάθεια, ότι ο πολιτικός κόσμος και η ελληνική κοινωνία έχουν γίνει πιο δεκτικοί σε αλληλεπιδράσεις αυτού του είδους. Και σίγουρα θέλουμε όλα να γίνουν με τον σωστό τρόπο, ώστε κανείς να μην το δει ανταγωνιστικά...

– Ποιοι θα μπορούσαν να το δουν ανταγωνιστικά; Οι εντός Ελλάδας συνάδελφοί σας;

Ε.Κ.: Ναι, θα μπορούσε να συμβεί. Αλλά εμείς δεν ισχυριζόμαστε ότι γνωρίζουμε τα πάντα, δεν παρουσιαζόμαστε ως μεσσίες. Ένα πλαίσιο θέλουμε να διαμορφώσουμε, ώστε να πιάσει τόπο η εμπειρία μας, να λειτουργήσει ως εφαλτήριο για νέους ανθρώπους που αξίζουν να βοηθηθούν. Δεν είναι δύσκολο, δεν χρειάζεται μεγάλη επένδυση, μόνο καλή οργάνωση.

– Οι Έλληνες επιστήμονες διαπρέπουν στο εξωτερικό. Τι είναι αυτό που τους κινητοποιεί;

Ε.Κ.: Στην Ελλάδα υπάρχει ακόμη εκτίμηση και σεβασμός προς τους επιστήμονες, προς τη διάνοηση γενικότερα. Και παραδοσιακά οι πανεπιστημιακοί τίτλοι έχουν μια αίγλη· σε άλλες χώρες δεν είναι τόσο έντονη η επιθυμία των παιδιών να σπουδάσουν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση – ούτε των γονιών τους. Κι επειδή το δυναμικό που «παράγεται», οι πτυχιούχοι δηλαδή, είναι πολύ και δεν μπορεί να απορροφηθεί, έχουμε αυτό που αποκαλώ «εξαγωγή φαιάς ουσίας».

Και υποτροφίες σκοπεύουμε να δίνουμε και κίνητρα σε επιστήμονες της διασποράς να επιστρέψουν στην πατρίδα μας. Θα προσπαθήσουμε να βάλουμε κι εμείς το λιθαράκι μας στο brain gain. Δεν παρουσιαζόμαστε ως μεσσίες. Ένα πλαίσιο θέλουμε να διαμορφώσουμε, ώστε να πιάσει τόπο η εμπειρία μας.

Π.Κ.: Η επιθυμία για μόρφωση και προκοπή είναι στο DNA μας. Μεγαλώνουμε με την προτροπή να είμαστε καλοί μαθητές, να φανούμε αντάξιοι των προγόνων μας. Η ακαδημαϊκή σκέψη ουσιαστικά ξεκινάει για τα ελληνόπουλα από το δημοτικό.

– Έχετε διαγράψει μια λαμπρή πορεία εκτός Ελλάδας. Γιατί δεν ρίξατε μαύρη πέτρα πίσω σας;

Π.Κ.: Ήρθα χθες στην Αθήνα από την Ελβετία, όπου ακόμα ζει η οικογένειά μου. Η διαφορά της θερμοκρασίας ήταν 25 βαθμοί Κελσίου. Πέρα από τα προφανή, από το κλίμα και τη φυσική ομορφιά της χώρας μας, όσα χρόνια κι αν έχουν περάσει αισθάνομαι κάθε φορά ότι γυρίζω στο σπίτι μου. Αυτός ο νόστος για την Ελλάδα δεν εξηγείται πάντα με τη λογική, είναι έρωτας! «Κουμπώνει» με την υπερηφάνεια που ένιωθα ως πιτσιρικάς μαθαίνοντας τα επιτεύγματα των αρχαίων Ελλήνων. Δεν μπορώ να την ξεχάσω και να την απαρνηθώ, λοιπόν, γιατί απλούστατα θα είναι σαν να απαρνιέμαι ένα μεγάλο κομμάτι του εαυτού μου.

Ε.Κ.: Για εμένα υπάρχει και ένα αίσθημα ευγνωμοσύνης αλλά και χρέους μαζί με όσα περιέγραψε ο Πέτρος. Το ότι έφτασα εκεί που είμαι το χρωστάω σε κάποιο βαθμό στον τρόπο που μεγάλωσα και διαμορφώθηκα σε αυτή τη χώρα, στο πώς έμαθα να σκέφτομαι και να λειτουργώ μέσα από τον τρόπο που είναι δομημένη η κοινωνία της – με τα καλά και τα άσχημά της. Όλα αυτά τα κουβαλάω μέσα μου και θέλω κάτι να της επιστρέψω κι εγώ από όσα μου πρόσφερε.

Τα ελληνικά χαρακτηριστικά

– Τι μαρτυρεί στον χαρακτήρα και στη συμπεριφορά σας ότι είστε Έλληνες;

Ε.Κ.: Η ένταση της φωνής μου, οι έντονες χειρονομίες, η εξωστρέφεια, η αμεσότητα στη συναναστροφή. Γενικά, δεν κρύβεται με τίποτα! (γέλια). Οι Έλληνες υπερέχουμε στον συναισθηματισμό, που μας ανοίγει νέες δημιουργικές διαστάσεις και προοπτικές. Αλλά ο ίδιος συναισθηματισμός μπορεί να λειτουργήσει ως τροχοπέδη όταν γίνεται η κυρίαρχη δύναμη που διέπει την κρίση μας, όταν δηλαδή ξεχνάμε το «μέτρον άριστον».

Π.Κ.: Το χιούμορ, η διάθεση για καλαμπούρια, αλλά και ο τρόπος σκέψης, η μαχητικότητά μας. Στην Ελβετία τα παιδιά όταν τελειώνουν το δημοτικό δίνουν εξετάσεις. Από αυτές θα κριθεί αν θα πάρουν την κατεύθυνση που αργότερα οδηγεί σε πανεπιστημιακές σπουδές ή θα ακολουθήσουν την τεχνική εκπαίδευση, η οποία, σημειωτέον, είναι εξίσου σεβαστή. Ο γιος μου έπρεπε φέτος να περάσει από αυτή τη δοκιμασία. Η γυναίκα μου, που είναι Ελβετίδα, τον βοηθούσε μελετώντας μαζί του. Εγώ του μιλούσα για τον Μέγα Αλέξανδρο και τους 300 του Λεωνίδα και τον εμψύχωνα για να μη φοβάται. Αυτή είναι η διαφορά: το πάθος και η αγωνιστικότητά μας και το πώς τα μεταδίδουμε στους άλλους.

– Ποιες εικόνες αναπολείτε συχνά από την πατρίδα;

Π.Κ.: Τη θέα από το εκκλησάκι της Παναγίας Καλαμιώτισσας στην Ανάφη. Από εκεί θα απολαύσει κανείς ίσως το ωραιότερο ηλιοβασίλεμα του Αιγαίου.

Ε.Κ.: Τα βουνά της Ηπείρου. Μένω στη Βοστώνη –όλη η ανατολική ακτή των ΗΠΑ είναι επίπεδη– και μου λείπουν πολύ οι υπέροχοι ορεινοί όγκοι της Ηπείρου. Αλλά και το μπλε του Αιγαίου. Αυτό το χρώμα, τόσο ζωντανό, δεν το βρίσκεις σε καμιά άλλη θάλασσα στον κόσμο. Αγαλλιάζει η ψυχή σου μόλις το αντικρίξεις

Κλίκες και «μαγαζάκια» στα ελληνικά πανεπιστήμια

– Από την εμπειρία σας, ποιες θα λέγατε ότι είναι οι πληγές του ελληνικού πανεπιστημίου;

Ευθύμιος Καξίρας: Κυρίως η εσωστρέφειά του. Δεν ευνοεί την αλληλεπίδραση με το εξωτερικό και δεν συνδέεται με την επιχειρηματικότητα. Υπηρέτησα για λίγα χρόνια ως καθηγητής στα Ιωάννινα και την Κρήτη και το

διαπίστωσα από πρώτο χέρι. Τότε κυρίαρχο σύνθημα των φοιτητών ήταν «έξω οι εταιρείες από τις σχολές»· αντί να διεκδικούν ακριβώς το αντίθετο, να είναι οι εταιρείες δίπλα στο πανεπιστήμιο και να απορροφούν τους πτυχιούχους. Κι έπειτα είναι η έλλειψη αξιοκρατίας: υπάρχουν συγκεκριμένες κλίκες ακαδημαϊκών και κάνουν ό,τι θέλουν, με τη λογική «έχουμε το μαγαζάκι μας και το διαχειριζόμαστε σύμφωνα με ό,τι συμφέρει εμάς και τους φίλους μας»...

Πέτρος Κουμουτσάκος: Σε όλη την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, από το δημοτικό μέχρι το λύκειο, είναι έντονος ο συναγωνισμός, η άμιλλα. Κάνουμε τα παιδιά «πολεμιστές», για να μπουν στο πανεπιστήμιο. Και μόλις περάσουν το κατώφλι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης η άμιλλα, αντί να ενταθεί ακόμα περισσότερο, ατονεί, φθίνει, σχεδόν δαιμονοποιείται. Γιατί το να είσαι άριστος φοιτητής δεν μετράει τελικά και πολύ στην ελληνική πραγματικότητα. Ειδικά μετά την αποφοίτηση, ούτε λόγος να γίνεται. Όταν πήρα το πρώτο πτυχίο, από τη Σχολή Ναυπηγικής του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, μολονότι ήμουν από τους πρώτους του έτους μου, δεν υπήρχε περίπτωση να βρω δουλειά. Μόνο όποιοι ήξεραν κάποιον εφοπλιστή ή βουλευτή βολεύτηκαν αμέσως. Απογοητεύτηκα. Αν δεν έφευγα στο εξωτερικό δεν ξέρω πόσο καιρό θα είχα μείνει άνεργος. Αν δεν αλλάξει αυτό, τι καλό περιμένουμε να συμβεί;

– Τι προτείνετε, λοιπόν;

Ε.Κ.: Ουσιαστική αξιολόγηση για όλους. Στο Χάρβαρντ αξιολογούμεστε κάθε εξάμηνο – και από τους ανωτέρους μας και από τους φοιτητές μας. Από τις «επιδόσεις» μας εξαρτώνται η εξέλιξη και ο μισθός μας. Κι αυτό που λέω ως μην το δουν κάποιοι μέσα από κομματικό πρίσμα. Στην κομμουνιστική Κίνα η αξιολόγηση στα ακαδημαϊκά ιδρύματα είναι συνεχής, όπως και η επιβράβευση των αρίστων...

– Ποιες είναι οι καταβολές σας; Πώς βρεθήκατε στις ΗΠΑ;

Π.Κ.: Γεννήθηκα και μεγάλωσα στο Γύθειο. Ο πατέρας μου ήταν οδηγός και αργότερα σταθμάρχης στα ΚΤΕΛ, η μητέρα μου τηλεφωνήτρια. Εκείνη θυμόταν όλο τον τηλεφωνικό κατάλογο της πόλης κι εκείνος προγραμματίζει τα δρομολόγια των λεωφορείων για σαράντα χωριά με χαρτί και μολύβι – κάτι που σήμερα γίνεται με υπολογιστές. Διαδραμάτισαν, λοιπόν, σημαντικό ρόλο στην κατεύθυνση που πήρα. Πήρα πτυχίο από το ΕΜΠ κι έφυγα για την Αμερική – τους λόγους, σας τους εξήγησα ήδη. Έκανα μάστερ στο Πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν κι άλλο ένα στο Τεχνολογικό Ινστιτούτο Καλιφόρνιας (Caltech) στην Αεροναυπηγική και στα Εφαρμοσμένα Μαθηματικά και στη συνέχεια βρέθηκα για μεταδιδακτορικές σπουδές στο Στάνφορντ – όλα με υποτροφία. Εργάστηκα επί δύο χρόνια στη NASA κι έπειτα επέστρεψα στην Ευρώπη ως καθηγητής Υπολογιστικής Επιστήμης στο Πολυτεχνείο της Ζυρίχης. Από όλα αυτά τα μέρη περισσότερο νοσταλγώ το Caltech, γιατί είναι σαν ένα μοναστήρι για επιστήμονες, όπου καθηγητές και φοιτητές συμβιώνουν με απόλυτη ισότητα. Αλλά και τη NASA, γιατί συγκεντρώνει απίστευτα μυαλά, που σκέπτονται «έξω από το κουτί», όχι με τον αναμενόμενο συμβατικό τρόπο δηλαδή. Βρίσκομαι στο Χάρβαρντ από τις αρχές του 2021.

Ε.Κ.: Είμαι γέννημα θρέμμα των Ιωαννίνων. Ο πατέρας μου ήταν πολιτικός μηχανικός, εργολάβος δημοσίων έργων και η μητέρα μου νοικοκυρά. Το 1977

πέρασα στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, στο Τμήμα Ηλεκτρολόγων. Ένα χρόνο άντεξα. Ήταν η εποχή των συνεχών καταλήψεων, μαθήματα δεν γίνονταν, είχα ξεκινήσει τις σπουδές μου με μεγάλη όρεξη και μου κόπηκε εντελώς η φόρα. Αποφάσισα να φύγω στο εξωτερικό. Έκανα αίτηση σε διάφορα πανεπιστήμια. Έγινα δεκτός με υποτροφία στο MIT, στη Μασαχουσέτη. Μετά το πτυχίο έμεινα εκεί και για το μεταπτυχιακό μου και στη συνέχεια εργάστηκα επί δύο χρόνια στο ερευνητικό κέντρο της IBM στη Νέα Υόρκη. Έγινα καθηγητής στο Χάρβαρντ το 1991, πριν από τριάντα χρόνια δηλαδή – είμαι παλαίμαχος! Μ' ένα μικρό διάλειμμα τη δεκαετία του 2000, που επέστρεψα για λίγο στην Ελλάδα στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Αλλά το θαύμα δεν κράτησε πολύ... Στη χώρα μας υπάρχουν κάποιοι ακαδημαϊκοί θύλακοι αριστείας, αλλά το γενικότερο σύστημα είναι βαθιά συντηρητικό. Όχι μόνο δεν ευνοεί καινοτομίες και αλλαγές προς κάτι καλύτερο, αλλά θέτει και εμπόδια σε όποιους το επιχειρήσουν.